

V. Scherbyna, Doctor of Law, professor,
academician of National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv

ECONOMIC AND LEGAL RESPONSIBILITY: INDUSTRY APPROACH OF FEATURES AND AREAS FOR FURTHER RESEARCH

In the article the questions of the sectoral approach to the concept and characteristics of economic and legal liability, and also the peculiarities of application of measures of economic and legal liability. Notes the necessity to harmonize some provisions of the Civil and Commercial codes of Ukraine regulating the relations of responsibility. Identified a number of priority areas for further theoretical research of problems of economic and legal liability.

Key words: economic and legal liability, application of measures of economic and legal liability, directions of scientific research.

УДК 346.2 : 346.3 : 346.5 + 342.5 : 342.7

О. Вінник, д-р юрид. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

Стаття присвячена правовим аспектам взаємодії публічно-приватного партнерства з інститутами громадянського суспільства та проблемам правового регулювання відносин такого партнерства.

Ключові слова: публічно-приватне партнерство; громадянське суспільство; співпраця; вдосконалення правового регулювання.

Різні форми та моделі взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства – одна з основних ознак сучасного суспільного життя, а новітнім прикладом такої взаємодії стало публічно-приватне або державно-приватне партнерство (далі – ППП), що набуло популярності протягом останніх 15 років після успішного його використання в Англії. Це свідчить про корінні зміни в засобах, які використовує держава для вирішення поточних проблем громадян та задоволення їх зростаючих потреб [1, с. 11], про активізацію співпраці приватного бізнесу та держави "в пошуках ефективних шляхів розв'язання задач суспільства на умовах партнерства" [1, с. 11].

Важливість ППП для сучасного суспільства і держави проявляється і у формах правового регулювання таких відносин в більшості країн – на рівні закону. Україна не стала винятком, прийнявши 2010 р. Закон "Про державно-приватне партнерство" [2] (далі – Закон про ППП).

Пояснення активізації такої форми взаємодії держави/територіальних громад з приватним бізнесом можна побачити в потужному потенціалі подібного партнерства [3; 4, с. 28-33; 5], а також його безпосереднього зв'язку з інститутами громадянського суспільства. Для цього доцільно виділити основні ознаки цих двох суспільних явищ, спільні їх риси, що забезпечують їх (ППП і громадянського суспільства) зв'язок і взаємодію, і відповідно – напрацювати шляхи вдосконалення правового регулювання відносин ППП (що і становить *мету цієї статті*).

Проблеми подібної взаємодії спеціально не порушувалися дослідниками правовідносин ППП, хоча на окремих аспектах акцентувалася увага, про що мова йтиме далі. На державному рівні ця проблема прозвучала в Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки, нещодавно схваленій Урядом [6; 7].

Як слушно підкреслює Агафонова Ю.С., громадянське суспільство – досить складна сукупність, а його становлення – непростий процес, в якому одночасно стають більш цивілізованими і громадяни, і відносини між членами суспільства, і саме суспільство, і держава, і відносини між ними. Умовою ж такого розвитку є рівновага між складовими громадянського суспільства, між таким суспільством і державою. Іншими словами – формування громадянського суспільства безпосередньо пов'язане з розвитком демократії, ринкової економіки і становленням

правової держави [8]. Відтак, громадянське суспільство – це суспільство цивілізованих ринкових відносин [9].

До основних елементів громадянського суспільства відносять різноманітність та рівність всіх форм власності, свободу праці та підприємництва, ідеологічну багатоманітність і свободу інформації, розвинуте самоуправління, цивілізовану правову владу [10].

Разом з тим, свобода підприємництва як невід'ємна ознака і громадянського суспільства, і ринкової економіки, попри численні переваги, має й низку недоліків (так, домінування приватних інтересів підприємців, що можуть, об'єднуючись з собі подібними, зосереджувати в своїх руках ринкову владу, порушувати правила конкуренції [11, с. 43]). Проміжним варіантом економічної системи (між ринковою та централізовано керованою) є змішана або соціально орієнтована ринкова економіка, яка поєднує позитивні риси ринку (приватну ініціативу, зокрема) з регулюючим впливом на нього держави з метою гарантування економічних свобод та рівності суб'єктів підприємництва, створення загальних умов, що забезпечують, з одного боку, можливості розвитку особистості, приватної ініціативи, інвестиційну динаміку та конкурентоспроможність, а з іншого боку – соціальну захищеність та функціонування економіки [11, с. 45-46].

Отже, змішана економіка передбачає взаємодію з державою таких складових громадянського суспільства, як бізнес, вільна конкуренція. "Через різного роду організації груп інтересів громадянське суспільство вступає в особливі стосунки з державою. З одного боку, громадянське суспільство бере участь у формуванні і функціонуванні держави відповідно до своїх інтересів і цінностей, утворюючи її природний соціальний фундамент, певним чином утримуючи і здійснюючи контроль над нею. З другого боку, держава бере участь у формуванні і функціонуванні громадянського суспільства, впливаючи на структуру відносин у ньому, здійснюючи регулювання і контроль, захищаючи інтереси громадянського суспільства в цілому і його суб'єктів зокрема – від елементів і структур, що мають антигромадянську спрямованість або які через свою недосконалість можуть хибити на крайнощі. Внаслідок такої взаємодії відбувається взаємопроникнення держави і громадянського суспільства" [12].

Покликанням громадянського суспільства стає відстоювання перед державою безпосередніх інтересів

громадян та їх груп, а також права на їх самоорганізацію. За державою закріплюється роль гаранта захисту загальносуспільного інтересу від егоїзму приватних і групових інтересів, стихійних, спонтанних процесів самоорганізації, обстоювання прав громадян [12]. Приватний інтерес в громадянському суспільстві не суперечить публічному інтересові [13], оскільки суспільне у свідомості громадян домінує над індивідуальним, що дозволяє формувати у них почуття громадянського обов'язку, необхідного для існування громадянського суспільства та відстоювання його членами спільних цілей та інтересів [14].

Попри відокремленість (автономність) громадянського суспільства та держави, вони перебувають в постійному зв'язку та взаємодії, характер яких залежить від ступеня розвитку демократії. "Відносини між державою і громадянським суспільством можуть носити складний і взаємозаперечний характер. З одного боку, держава покликана реагувати на імпульси, що йдуть від суспільства, і в результаті повинна підпорядковуватися його інтересам, але, з іншого – вона сама намагається розширити свій вплив на суспільство" [15]. Якщо за тоталітарної держави громадянське суспільство протистоїть їй, а головною його функцією є протест проти насилля такої держави [14], то за демократії держава закріплює в актах законодавства основні права та свободи громадян, створює/підтримує механізми їх реалізації та захисту, співпрацює з інститутами громадянського суспільства. Характерна для громадянського суспільства гармонізація публічних та приватних інтересів притаманна і для правової держави, а одним з механізмів, що збалансовано враховують ці дві категорії інтересів у сфері сучасної соціально-орієнтованої економіки стало ППП [16] як специфічна (інноваційна для України) форма співпраці їх носіїв – держави та територіальних громад, з одного боку, і приватного бізнесу – з іншого.

Про зв'язок громадянського суспільства з сучасною державою свідчать також:

функції держави щодо здійснення нею державного регулювання та управління у сфері економіки, серед яких: *соціальна* (спрямована на створення соціальних систем захисту суб'єктів права та створення суспільних благ), *підтримки та забезпечення безпеки підприємництва, гуманітарна* (полягає у формуванні соціальної спрямованості розвитку економіки), *антимонопольна* (передбачає захист економічної конкуренції – невід'ємної ознаки ринкової економіки та громадянського суспільства), *контрольна* (забезпечує державний нагляд та контроль за дотриманням законності в цій сфері) [17, с. 34-36];

основні тенденції державного регулювання та державного управління, в т.ч.: поєднання державного регулювання і саморегулювання; поєднання верховенства права з договірними формами реалізації публічних інтересів [17, с. 52].

Отже, держава взаємодіє з громадянським суспільством та його інститутами, серед яких одне з провідних місць посідає підприємництво. Вони можуть і повинні "виступати як рівноправні суб'єкти соціальної взаємодії" [18, с. 47].

Життя сучасного суспільства важко уявити без різних форм співпраці суспільства, держави та бізнесу, що набуває особливого значення в умовах фінансової кризи [19].

Власне співпраця (як спільна діяльність двох і більше осіб з метою досягнення спільних цілей, обопільно бажаних результатів) – обов'язкова ознака життя в суспільстві, включно зі сферою господарювання. Остання є яскравим прикладом необхідності оптимального збалансування публічних та приватних інтересів основних учасників господарського життя (держави як його орга-

нізатора на рівні суспільства, територіальних громад, бізнесу (виробників товарів, робіт, послуг) та споживачів.

Саме співпраця носіїв публічних та приватних інтересів дозволяє більш-менш оптимально врахувати ці категорії інтересів з метою забезпечення ефективності та соціального спрямування ринкової економіки як однієї з її основних конституційних засад [20, ч. 4 ст. 13] та важливої ознаки громадянського суспільства [16].

Сучасне українське суспільне життя знає чимало прикладів такої співпраці, що була поширена ще до врегулювання на рівні закону відносин ППП. Разом з тим, законодавець уникав використання відповідної термінології до прийняття 2010 року Закону про ППП. Це, однак, не означало ігнорування державою застосування на практиці подібних до ППП конструкцій, про що свідчить еволюція правового регулювання відносин співпраці держави/органів місцевого самоврядування з суб'єктами підприємництва та використання різних її (співпраці) форм та моделей.

Пріоритет належить **договірній формі** подібної співпраці (з використанням таких договорів, як договір оренди державного або комунального майна [21], договір-купівлю продажу об'єкта приватизації з інвестиційними зобов'язаннями покупця [22, ст. 27], договір концесії [23, глава 40; 24; 25], угода про розподіл продукції [26], державний контракт як такий, що забезпечує здійснення державних закупівель [27] та ін.). Класичним прикладом договірної форми ППП є її концесійна модель, про що свідчить аналіз міжнародних (зокрема, Європейського Союзу/ЄС [28; 29]) та зарубіжних (Словенії [30], Латвії [31], Хорватії [32], суб'єктів Російської Федерації [33] та ін.) джерел.

Хоча вищезгадані договірні моделі ППП є пріоритетними для співпраці держави та органів місцевого самоврядування з суб'єктами підприємництва, однак на практиці застосовуються й інші форми, зокрема: **організаційно-правова** (шляхом створення господарських організацій з участю в них держави та/або територіальної громади, зокрема акціонерних товариств, створених в процесі корпоратизації чи приватизації, в яких зберігається істотна участь держави/територіальної громади; **шляхом запровадження спеціального (зазвичай спрямованого) правового режиму для суб'єктів господарювання**, що реалізують пріоритетні інвестиційно-інноваційні проекти [34, статті 17-20; 35, статті 6-11; 36; 37; 38, статті 17-20; 39, ст. 24; 40, статті 34-36], в т.ч. на певних територіях (територіях пріоритетного розвитку, у спеціальних (вільних економічних зонах) [41], виключній (морській) економічній зоні [42]) та/або у певних сферах діяльності (зокрема, морської господарської діяльності, щодо якої Урядом затверджена Морська доктрина України [43]; **через делегування приватним або змішаним** (створеним за участю держави та приватних осіб) **організаціям** окремих функцій щодо регулювання певного виду господарських відносин (йдеться не лише про Аудиторську палату, створену за паритетної участі держави та представників аудиту [44, статті 12-14], а й про саморегульвні організації, яким за наявності передбачених законом умов державою делегується низка організаційно-господарських повноважень [45, статті 1, 16-1; 46, статті 48-29; 47, статті 26-28]); **з використанням моделі соціально-комунальних зобов'язань**, що передбачена Господарським кодексом України/ГК [23, ст. 177, ч. 4 ст. 175] та низкою актів законодавства, в т.ч. Законом "Про регулювання містобудівної діяльності" щодо пайової участі замовників (за деякими винятками) у розвитку інфраструктури населеного пункту [48, ст. 40].

Проте "далеко не будь-яка взаємодія бізнесу та держави в змішаній економіці може характеризуватися як елемент системи державно-приватного партнерства" [49]. Лише за певних обставин така взаємодія набуває ознак ППП, основні правові засади якого в більшості країн визначаються на рівні актів законодавства, насамперед закону про ППП. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду регулювання відносин ППП свідчить про наявність кваліфікуючих ознак такого партнерства, що дозволяють відокремити його від інших форм співпраці носіїв публічних та приватних інтересів.

Сторонами ППП є, з одного боку, такі носії публічних інтересів, як держава, суб'єкти федерації (за федеральною устрою), територіальні громади – в особі відповідних/уповноважених органів, а з іншого – суб'єкт/суб'єкти підприємництва, які, керуються в основному своїми приватними інтересами і, в першу чергу, – щодо прибутковості свого бізнесу, адже без цього неможливо функціонування і самого підприємництва, і його виживання в умовах економічної конкуренції і відсутності (як правило) підтримки держави (за визначеними законами винятками: наприклад, у разі участі в реалізації пріоритетних проектів чи здійсненні пріоритетних для суспільства видів діяльності).

Основа і рушійна сила такої співпраці у формі ППП – обопільна заінтересованість її сторін, хоча інтереси (принаймні їх частина) можуть істотно відрізнятися (у держави/територіальної громади – задоволення певної категорії публічних інтересів, у представника приватного бізнесу – в одержанні вигод від такої співпраці шляхом отримання різного роду сприяння з боку держави/органу місцевого самоврядування й в кінцевому підсумку – отримання прибутку та/або іншого, бажаного для підприємництва, соціально-економічного результату).

Поєднання ресурсів/зусиль сторін такої співпраці дозволяє отримати низку істотних переваг, що забезпечили поширення ППП у багатьох країнах: швидкість та ефективність реалізації суспільно значущих проектів; сприятливе для споживачів (які водночас є платниками податків) співвідношення ціни та якості завдяки оптимального розподілу між партнерами ризиків та управління ними; ефективність від інтеграції проектування і будівництва об'єктів громадської інфраструктури з фінансуванням, експлуатацією та технічним обслуговуванням / модернізацією; "створення доданої вартості" шляхом взаємодії між державними органами та компаніями приватного сектора, зокрема, шляхом інтеграції та спільного поєднання накопиченого в державному і приватному секторах навичок, знань і досвіду щодо реалізації інвестиційних проектів; компенсація "вузких місць" в економіці за рахунок більш високої продуктивності праці і капіталовкладень партнерів у реалізацію проектів; стимулювання конкуренції за рахунок залучення зарубіжних підприємців, шляхом їх участі у спільних підприємствах та партнерських угодах; запровадження інновацій та поліпшення якості надання державних послуг, посилення відповідальності за неякісне їх надання шляхом стимулювання ефективності управління та регулювання у цій сфері; забезпечення ефективності використання державних активів в інтересах всіх користувачів державних послуг; розвиток інфраструктури (портів, шляхів сполучення тощо) [50], що особливо важливо в умовах економічної кризи [51].

ППП – складне суспільне явище, на розвиток якого мають вплив нормативно-правове регулювання, інституційний клімат, інституціональне та політичне середовище [52, с. 96-97], і незаперечно – стан демократії [53, с.147-149, 152], активність громадянського суспільства [54, с. 139].

Аналіз накопиченого досвіду (переважно зарубіжного та, хоча і менш значного, вітчизняного) використання ППП як специфічної форми співпраці носіїв публічних та приватних інтересів у сфері господарювання дозволила виділити низку характерних ознак ППП, що зумовлюють доцільність її використання на практиці та спеціальне правове регулювання: (1) суспільна необхідність в реалізації складного та довгострокового проекту, для успішного здійснення якого державі чи територіальній громаді бракує можливостей, що й спонукає до встановлення ППП; (2) участь у партнерстві принаймні двох сторін: одна з яких – держава чи територіальна громада в особі уповноважених органів, з іншої – представник приватного бізнесу; (3) наявність у сторін ППП спільної мети та чітко визначеного публічного інтересу певного рівня (загальнодержавного, регіонального, місцевого); (4) партнерський (рівноправний) характер взаємовідносин ППП (хоча і з домінуванням в ППП публічних інтересів, що компенсується приватному партнерові шляхом надання йому низки так званих гарантій в процесі реалізації проектів ППП); (5) об'єднання активів, управлінського досвіду, інших ресурсів учасників ППП; (6) опосередкування відносин ППП за допомогою правових документів, насамперед, договорів (контрактів), що укладаються на започаткування та в межах ППП; (6) дотримання принципу справедливості при розподілі між сторонами ППП ризиків та результатів функціонування партнерства; (7) необхідність захисту інтересів економічної конкуренції з метою *попередження* монополізації ринку, на якому узгоджено діють сторони ППП, зловживань з боку приватних партнерів; (8) регулювання відносин ППП за допомогою актів законодавства, що належать до різних правових інститутів (*договірне право* – акти законодавства про державні закупівлі, концесійні та інші договори, що опосередковують відносини ППП; *корпоративного права* – щодо акціонерних товариств та інших організаційно-правових форм юридичних осіб, які використовуються для започаткування відносин ППП та управління проектами ППП; *правового режиму об'єктів публічних – державної та комунальної/муніципальної – форм власності*, оскільки такі об'єкти використовуються у відносинах ППП, *державного, в т.ч. антимонопольно-конкурентного, регулювання*).

Подання до Верховної ради законопроектів про ППП, а згодом – прийняття Закону про ППП активізували в Україні наукові дослідження правовідносин такого партнерства [55; 56; 57], в т.ч. щодо певних їх аспектів: договірних [58; 59], партнерства, яке ґрунтується на договірно-орендних відносинах [60], ППП в інноваційній сфері [61; 62], корпоративного/інституційного ППП [63], модернізації державної економічної політики [64] тощо.

Разом з тим, питання взаємодії ППП з інститутами громадянського суспільства порушується лише в окремих працях та/або щодо окремих аспектів такої взаємодії. Так, Знаменський Г.Л. наголошує на недостатньому використанні потенціалу ГК України при регулюванні відносин ППП [55; 65] та відповідно – доцільності врахування в процесі правового регулювання відносин ППП закладеної в ГК моделі господарських відносин, що передбачає рівне підпорядкування їх учасників суспільному господарському порядку; наводить класифікацію партнерства (звичайне/ЗППП, особливе/ОППП та регіональне/РППП) [65]; визначає основні аспекти взаємодії держави та бізнесу в контексті підтримки останнього [66], що, власне, є також однією з форм взаємодії держави з підприємництвом.

Зв'язок держави з інститутами громадянського суспільства (носіями економічної влади різних рівнів, Українським народом, територіальними громадами, проф-

спільковим рухом, підприємництвом, саморегульованими організаціями, споживачами, організаціями роботодавців) в ракурсі економічної політики держави порушує Задахайло Д.В. [64, С. 8-9, 15, 17, 18, 21], зазначаючи, що встановлення відносин ППП з недержавними суб'єктами господарювання – "одна зі сфер використання державною макроекономічною владою своїх суверенних прав", а модернізацію законодавства про ППП розглядає "як інструмент гармонізації державних та приватних інтересів, подолання конфліктів у напрямках спрямування економічних стратегій партнерів" [64, с. 8-10].

Проблеми взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства досить ґрунтовно досліджуються в окремих працях російських дослідників, в т.ч. Щупленкова О.В. і Щупленкова Н.О. [16], які приходять до слушних висновків про: необхідність гармонізації суспільного, правового і державного розвитку, а відтак – забезпечення їх балансу; першочергову задачу держави стосовно врахування бізнесом публічних інтересів через стимулювання і мотивацію добровільного погодження інтересів бізнесу з інтересами держави та суспільства; ключові засади взаємодії громадянського суспільства, держави та бізнесу, які мають ґрунтуватися на забезпеченні основних економічних, соціальних, політичних прав та свобод громадян; про ППП як таку форму взаємодії громадянського суспільства і держави (виконавчої влади), що ґрунтується на договорі з публічними змістом – угоді про ППП, спрямованій "на створення організаційно-правових умов для самоорганізації та саморегулювання" [16].

Досліджуючи економічні аспекти ППП, російський науковець Кнаус В.В. підкреслює, що "основним системоутворюючим елементом в понятті ППП є співробітництво, за якого державні та приватні структури виступають як рівноправні партнери, що взаємно доповнюють один одного"; такому партнерству притаманна специфічна мотивація: держава розраховує мати вигоду від ресурсів і відповідно – зменшення навантаження на державний бюджет та використання ефективного менеджменту приватного сектора, "отримує свої дивіденди у формі збільшення податкових надходжень, вирішення соціальних проблем та підвищення загального рівня виробництва, підвищуючи тим самим конкурентоздатність продукції та послуг на внутрішньому та зовнішньому ринках", а бізнес, у свою чергу, розраховує "на підтримку за рахунок адміністративних, матеріальних, фінансових, природних ресурсів держави", оцінюючи "державу, державні та муніципальні органи як стабільного, надійного, відповідального та взаємовигідного партнера... приватний бізнес бере на себе основний комерційний ризик роботи на ринку, і, як правило, має найбільшу частину прибутку", отримуючи певний набір гарантій, преференцій з боку державного партнера та сподіваючись у такий спосіб зняти більшість перепон, що стримують його розвиток [1, с. 13-14].

ППП, "як правило, радикально змінює господарські зв'язки та взаємовідносини між владою та бізнесом", сприяючи їх плідній співпраці та знижуючи ймовірність виникнення різного роду конфліктів [1, с. 17]. І "...така взаємодія держави та бізнесу цілком відповідає інтересам громадянського суспільства" [1, с. 15-16].

Попри незаперечність зв'язку ППП з інститутами громадянського суспільства, у вітчизняному Законі про ППП відсутня навіть згадка про це, на відміну від одного з проектів Закону РФ про таке партнерство, в якому передбачається необхідність визначення законами РФ порядку та умов взаємодії з інститутами громадянського суспільства по проектах ППП, а також організації громадського контролю за такими проектами з боку

(п. 2 ч. 1 ст. 3 законопроекту [67]). Разом з тим, аналіз Закону України про ППП та інших актів законодавства дозволяє виділити спільні риси вищезгаданих явищ, що зумовлюють їх взаємодію, ті аспекти відносин і першого, і другого, котрі свідчать про тісний зв'язок інститутів громадянського суспільства з сучасною державою.

Насамперед варто звернутися до Конституції України [20], яка містить чимало положень, що стосуються зв'язку держави, її економічної сфери з громадянським суспільством (його інститутами), їх взаємодію, спільність засад тощо. Зокрема це положення щодо: непорушності права приватної власності громадян (ст. 41) та обов'язок не використовувати її (власність) на шкоду людині і суспільству (ч. 3 ст. 14, ст. 41); рівності усіх суб'єктів права власності перед законом (ч. 4 ст. 13); забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки (ч. 4 ст. 13); економічної багатоманітності суспільного життя України (ст. 15); законності як основної засади правопорядку (ст. 19); прав громадян на: участь в управлінні державними справами (ст. 38); на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, та обмеження цього права для громадян, що за родом своєї діяльності мають діяти в публічних інтересах (ч. 1 ст. 42) та ін.

Безпосередня згадка про громадянське суспільство та про його зв'язок з державою (з точки зору здійснення останньою внутрішньої та зовнішньої політики, в т.ч. щодо економічної сфери життя суспільства) знаходимо в Законі України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" [68], який був прийнятий одночасно із Законом про ППП. В преамбулі першого із згаданих законів закріплено основні його цілі, в т.ч. визначення основних засад внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування *інститутів громадянського суспільства*, в економічній та інших сферах життя суспільства, а ст. 2 розкриваються *принципи такої політики* (безумовне додержання Конституції України, забезпечення проголошених Конституцією прав і свобод людини і громадянина та їх (прав і свобод) гарантування, забезпеченні соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцненні демократичних засад суспільного і державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства), в т.ч. *принципи внутрішньої політики*, що співзвучні основним засадам і громадянського суспільства, і ППП: верховенство права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повага до гідності кожної особи; рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності; відкритість та прозорість процесів підготовки і прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування; забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості; забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів; участь громадян в управлінні державними і суспільними справами; соціальне партнерство та громадянська солідарність; взаємодія держави з громадянським суспільством, його інститутами, сприяння їх розвитку тощо. В *економічній сфері* (ст. 7) ППП оцінюється як одна з ключових засад внутрішньої політики держави в контексті розвитку механізмів такого партнерства з метою залучення інвестицій у модернізацію промислової та соціальної інфраструктури.

Відтак, успіх ППП в Україні (поки що вельми скромний на тлі зарубіжного досвіду держава вже пов'язує з розвитком інститутів громадянського суспільства та забезпечення ефективної взаємодії з ними держави Про це свідчить розроблена Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та нещодавно схвалена Урядом Концепція розвитку державно-приватного партнерства на 2013–2018 роки [6; 7], в якій підкреслюється, що одна з причин гальмування розвитку ППП в Україні полягає у відсутності належної взаємодії з інститутами громадянського суспільства, що й зумовлює необхідність вироблення єдиного підходу (з відповідним корегуванням Закону про ППП) до формування механізму ефективної взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування, приватними суб'єктами господарювання та інститутами громадянського суспільства на засадах ППП для забезпечення успішної реалізації проектів, спрямованих на покращення економіки України, розвиток інфраструктури національної економіки, поліпшення якості життя населення, покращання стану навколишнього середовища.

Ключові засади взаємодії держави з такими важливими інститутами громадянського суспільства як територіальні громади та підприємництво значною мірою закріплено Законом про ППП [2], що визначає: ППП як співробітництво між державою, Автономною Республікою Крим/АРК, територіальними громадами – в особі відповідних органів та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами-підприємцями, що здійснюється на основі договору, в порядку, встановленому Законом про ППП та іншими актами законодавства (ч. 1 ст.1); договірні засади такого співробітництва (статті 5, 6), *принципи ППП* (ст. 3), в т.ч.: рівність партнерів; заборона будь-якої дискримінації їх прав; справедливий розподіл між державним та приватним партнером ризиків, пов'язаних з виконанням договорів, укладених в рамках ППП; визначення приватного партнера, як правило, на конкурсних засадах, та ін.

Разом з тим, в Законі про ППП неналежним чином врахована низка необхідних для співпраці держави з інститутами громадянського суспільства правових механізмів, а саме: **можливість участі на боці публічного/державного партнера кількох осіб** – держави, АРК, територіальних громад – в особі уповноважених органів та підприємств, що функціонують на базі публічних форм власності (Закон про ППП передбачає наявність на боці державного партнера лише однієї особи – уповноваженого органу однієї із вищезгаданих осіб [2, ч. 2 ст. 1]); **саморегулювання таких відносин за допомогою угоди ППП** із закріпленням основних вимог до неї (насамперед істотних умов), наслідків недотримання таких вимог, порядку припинення угоди тощо (законодавець обмежився в статтях 5 і 6 Закону про ППП лише згадкою про договірні засади ППП та відкритим переліком договорів, що можуть опосередковувати такі відносини з необхідним застосуванням положень про такі договори, що містяться у відповідних актах законодавства; вимоги до угоди ППП встановлено лише на підзаконному рівні [69, п. 7]); **застосування інституційного/корпоративного партнерства ППП**, за якого відповідальною особою за реалізацію проектів ППП є господарська організація, в якій беруть участь партнери і відповідно – забезпечують спільне управління та контроль за перебігом реалізації таких проектів; **визначення системи органів держави**, які виконують певні функції щодо ППП, з відповідним розподілом між ними повноважень та основними засадами координації їх дій (в Законі про ППП йдеться лише про уповноваже-

ний з питань ППП [2, ст. 22] орган та нормотворчі повноваження Уряду з певних питань ППП, проте проігнорована участь в таких відносинах інших органів, що опікуються ринками, на яких встановлюються відносини ППП); **комплексність здійснення контролю за реалізацією проектів ППП** з боку її сторін, держави в особі уповноважених органів, інститутів громадянського суспільства (в т.ч. організацій споживачів, саморегулювальних організацій підприємців ринку, на якому встановлено відносини ППП (законодавець акцентує вагу на контролі з боку уповноваженого з питань ППП органу [2, ст. 22]); **відповідальність** за порушення вимог законодавства, що регулює відносини ППП, та угод ППП; **порядок врегулювання конфліктів/розгляду спорів**, що виникають у відносинах ППП.

Хоча забезпечення ефективності ППП в ракурсі його взаємодії з інститутами громадянського суспільства – комплексне завдання, проте невизначеність правового інструменту залучення недержавних інвестицій з метою розвитку економіки, у тому числі із застосуванням механізму ППП, визнано однією з причин, що стримує розвиток інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [70]. Це зумовлює необхідність вдосконалення правового регулювання відносин ППП, включно з усуненням вищезгаданих прогалин в Законі про ППП.

Чіткість та адекватність регулювання відносин ППП з відповідним урахуванням основних засадах громадянського суспільства, забезпечення прозорості ППП значною мірою дозволять максимально використати потенціал такого партнерства та мінімізувати ризики, які при цьому виникають, а в підсумку – сприятимуть ефективності ППП, встановленню дійсно партнерських відносин держави з інститутами громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Кнауз В. В. Управление развитием государственно-частного партнерства: Автореферат дис... канд.экон.наук. – М., 2008. – 25 с. // [Electronic resource] – Way of access : <http://www.rags.ru/files/dissertation/437.doc>.
2. Закон України від 01.07.2010 р. "Про державно-приватне партнерство" // Голос України від 30.07.2010 – № 140.
3. Public-private-partnerships: risks to the public and private sector // [Electronic resource] – Way of access : ppp.worldbank.org/public-private-partnership/.../ppp-objectives.
4. Государственно-частное партнерство. Теория и практика / В.Г. Варнавский, А.В.Клименко, В.А.Королев и др. – М., 2010. – 287 с.
5. What are the Advantages of a Public Private Partnership? // [Electronic resource] – Way of access : <http://www.rpa.ie/en/rpa/ppp/Pages/AdvantagesofPPPs.aspx>.
6. Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки ... // [Electronic resource] – Way of access : www.me.gov.ua/file/link/203981/file/konceptciya.doc.doc
7. Концепцію розвитку державно-приватного партнерства на 2013–2018 роки прийнято Урядом 14 серпня // [Electronic resource] – Way of access : <http://www.auc.org.ua/news/kontseptsiyu-rozvitku-derzhavno-privatnogo-partnerstva-na-2013-2018-roki-priinyato-uryadom-14-s>.
8. Агафонова Ю.С. Размышления над статьей Н.В.Мотрошиловой "О современном понятии гражданского общества" // [Electronic resource] – Way of access : <http://novainfo.ru/archive/10/razmyshleniya-nad-statey-nvmotroshilovoy-o-sovremennom-ponyatii-grazhdanskogo-obshchestva>
9. Громадське суспільство та його інститути // [Electronic resource] – Way of access : <http://aunion.info/uk/gromadske-susp-istvo-ta-iogo-nstituti>.
10. Юридический словарь. 2000 // [Electronic resource] – Way of access : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/14116>.
11. Рольф Штобер. Хозяйственно-административное право. Основы и проблемы. Мировая экономика и внутренний рынок. Пер. с нем. – М.: Волтерс Клувер, 2008. – 400 с.
12. Політологія: Політологія: Навчально – методичний комплекс: За ред. Ф. М. Кирилюка. – К., 2005 р // [Electronic resource] – Way of access : <http://politics.ellib.org.ua/pages-2120.html>.
13. Журавель В.Н. Институционализация гражданского общества в современной России как политическая проблема. Автореферат дис...канд.полит.наук. – М., 2005 // Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat [Electronic resource] – Way of access : <http://www.dissercat.com/content/institucionalizatsiya-grazhdanskogo-obshchestva-v-sovremennoi-rossii-kak-politicheskaya-problema>
14. Агранат Д. Л. Гражданское общество в России: проблемы становления // [Electronic resource] – Way of access : <http://rikmosgu.ru/students/informatization/Agranat/>.

15. Держава і громадянське суспільство // Юрій М.Ф. Політологія: Підручник. – Київ: Дакор, 2006 // [Electronic resource] – Way of access : http://www.ebk.net.ua/Book/political_science/uriy_politologiya/part4/906.htm.
16. Шупленков О.В., Шупленков Н.О. Проблемы взаимодействия гражданского общества и государства в современной России // *NB: Вопросы права и политики*. – 2013. – № 4. DOI: 10.7256/2305-9699.2013.4.585. URL: [Electronic resource] – Way of access : http://e-notabene.ru/article_585.html.
17. Мироненко Н.М. Наукові засади державного регулювання та державного управління у сфері підприємництва: зміст та співвідношення // Система органів державного управління та регулювання в сфері підприємницької діяльності: Монографія / За ред. В.С.Щербини. – К.: НДІ приватного права і підприємництва, 2010. – С. 27-52.
18. Гетьман І. Розвиток громадянського суспільства в умовах інформаційно-глобалізаційних процесів // *Вісник Академії правових наук України*. – 2011. – № 2 (65). – С. 46-54.
19. Цыбулевская О.И., Цыбулевская Е.В. Государство, гражданское общество, бизнес: проблемы взаимодействия в условиях финансового кризиса // *Политико-правовые проблемы взаимодействия власти и бизнеса в условиях кризиса: Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 15-летию Саратовской областной Думы и 100-летию Саратовского гос. университета им. Н.Г. Чернышевского*. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2009 г. С. 348-353.
20. Конституції України від 28.06.1996 р. // *ВВР України*, 1996, N 30, ст. 141.
21. Закон України від 10.04.1992 р. "Про оренду державного та комунального майна" // *ВВР України* – 1995. – № 15. – Ст. 99.
22. Закону України від 04.03.1992 р. "Про приватизацію державного майна" // *ВВР України*, 1992, № 24, ст. 348.
23. Господарський кодекс України: Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. // *Голос України*. – 2003. – 14 березня.
24. Закон України від 16.07.1999 р. "Про концесії" // *Голос України*. – 1999. – 7 вересня.
25. Закон України від 14.12.1999 р. "Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг" // *ВВР України*, 2009, N 25, ст. 312.
26. Закон України від 14.09.1999 р. "Про угоди про розподіл продукції" // *Голос України*. – 1999. – 12 жовтня.
27. Закон від 01.06.2010 р. "Про здійснення державних закупівель" // *ВВР*, 2010, N 33, ст.471.
28. Green paper on public-private partnerships and community law on public contracts and concessions [Electronic resource] EUR-Lex. – Way of access : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0327:EN:NOT>.
29. THE EUROPEAN COMMISSION'S GUIDE TO SUCCESSFUL PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS // [Electronic resource] – Way of access : <http://www.epsu.org/IMG/pdf/EC-PPPs-crit-final.pdf>.
30. PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP ACT (ZJZP) [Electronic resource] – Way of access : www.mf.gov.si/slov/javnar/53646-ZJZP_EN.pdf.
31. Public-Private Partnerships Law, 9 July 2009 [Electronic resource] – Way of access : http://www.ppp.lv/fetch_6625.html.
32. THE ACT ON PUBLIC PRIVATE PARTNERSHIPS adopted by the Croatian Parliament at its session of 24 October 2008 // [Electronic resource] – Way of access : http://www.javnabava.hr/userfiles/file/ZAKONODAVSTVO%20RH/ENGLESKI/ZAKONI/Act_on_Public_Private_Partnership_OG_129_08.pdf.
33. Закон Санкт-Петербурга "Об участии Санкт-Петербурга в государственно-частных партнерствах" (с изменениями на 6 декабря 2010 года) [Electronic resource] – Way of access : <http://gov.spb.ru/law?d&nd=8442332&prevDoc=891808830>.
34. Закон України від 04.07.2002 р. "Про інноваційну діяльність" // *Офіційний вісник України*. – 2002. – № 31. – Ст. 1447.
35. Закон України від 16.07.1999 р. "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" // *ВВР*, 2006, N 22, ст.182.
36. Закон України від 08.09.2011 р. "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" // *ВВР України*, 2012, N 19-20, ст.166.
37. Закон України від 22.12.2006 р. "Про науковий парк "Київська політехніка" // *ВВР України*, 2007, № 10, ст.86.
38. Закон України від 25.06.2009 "Про наукові парки" // *ВВР*, 2009, N 51, ст.757.
39. Закон України від 14.09.2006 р. "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій" // *ВВР України*. – 2006. – № 45. – Ст. 434.
40. Закон України від 21.06.2012 р. "Про індустріальні парки" // *Голос України* від 04.08.2012 № 142.
41. Закон від 13.10.1992 р. "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" // *ВВР України*, 1992, N 50, ст.676.
42. Закон України від 16.05.1995 р. "Про виключну (морську) економічну зону України" // *ВВР України*. – 1995. – № 21. – Ст. 152.
43. Морська доктрина України на період до 2035 року, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 р. N 1307 [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
44. Закон України від 22.04.1993 р. "Про аудиторську діяльність" (в редакції Закону від 14.09.2006 р.) // *ВВР України*, 2006, N 44, ст.432.
45. Закон України від 20.05.1999 р. "Про архітектурну діяльність" // *Голос України*. – 1999. – 23 червня.
46. Закон України від 23.02.2006 р. "Про цінні папери та фондовий ринок" // *Офіційний вісник України*. – 2006. – № 13. – Ст. 857.
47. Закон від 12.07.2001 р. "Про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність в Україні" // *ОБУ*. – 2001. – № 34. – стор. 1. – Ст. 1577.
48. Закон України від 17 лютого 2011 р. "Про регулювання містобудівної діяльності" // *ВВР України*, 2011, N 34, ст.343.
49. Володимир ШЕДЯКОВ. Розвиток державно-приватного партнерства як необхідна складова проведення успішної модернізації країни // *Віче №12, 2012* // [Electronic resource] – Way of access : <http://www.viche.info/journal/3169/>.
50. What are the Advantages of a Public Private Partnership? // [Electronic resource] – Way of access : <http://www.rpa.ie/en/rpa/ppp/Pages/AdvantagesofPPPs.aspx>.
51. The rise of the public-private partnership Capital projects and infrastructure // [Electronic resource] – Way of access : <http://www.pwc.com/us/en/view/issue-13/the-rise-of-the-public-private-partnership.jhtml>.
52. Запатрина І.В. Перспективи використання механізмів публічно-частного партнерства для розвитку інфраструктури України // *Демографія та соціальна економіка*. – 2012. – № 1 (17). – С. 94-102.
53. Почепцов Г.Г. Становлення демократії як основа розвитку публічно-приватного партнерства // *Там само*. – С. 147-154.
54. Немова Л.А. Публічно-частное партнерство в Канаде: чем интересен опыт этой страны? // *Там само*. – С. 138-146.
55. Знаменський Г. Державно-приватне партнерство: український варіант // *Юридичний вісник України*. – 2009. – № 39 (743). – С. 7.
56. Вінник О.М. Проблеми правового забезпечення публічно-приватного партнерства // *Проблеми взаємодії держави і бізнесу (матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., присвячена 90-річчю СНУ ім. В. Даля, 3-10 лютого 2010 р.)*. – Луганськ, 2010. – С. 19-32.
57. Сиротюк О.Д. Господарсько-правові засади державно-приватного партнерства. Автореферат дис... к.ю.н.: спец. 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України / О.Д.Сиротюк. – Донецьк 2011. – 18 с.
58. Вінник О.М. Державно-приватне партнерство з використанням умов акціонерів // *Право України*. – 2010. – № 8. – С. 47-56.
59. Вінник О.М. Угоди державно-приватного партнерства: проблеми правового регулювання // *Актуальні питання інноваційного розвитку*. – 2013. – № 3. – С. 11-18.
60. Шликов Д.В. Правова природа оренди майна як форми державно-приватного партнерства. Автореферат дис... к.ю.н.: спец. 12.00.04 / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого / Д.В.Шликов. – Харків 2010. – 20 с.
61. Шаповалова О.В. Інноваційні програми як об'єкт державно-приватного партнерства // *Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку. Мат-ли Міжнар.наук.-практ.конф., м. Харків, 15-16 листопада 2012 р.* – С. 155-157.
62. Симсон О.Е. Правова модель приватно-публічного партнерства в інноваційній сфері. Монографія. – Харків: Право, 2013. – 448 с.
63. Вінник О.М. Корпоративна форма державно-приватного партнерства: проблеми правового забезпечення на тлі зарубіжного досвіду: Монографія. – Суми: МакДен, 2012. – 204 с.
64. Задахайло Д. В. Правові засади формування та реалізації економічної політики держави: Автореф. дис...докт.юрид.наук зі спец. 12.00.04. – Харків, 2013. – 39 с.
65. Знаменський Г.Л. Передумови розвитку публічно-приватного партнерства // *Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу. Мат-ли I Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конференції, присвяченої 90-річчю СНУ ім. В. Даля. 3-10 лютого 2010 р.* – Луганськ, 2010. – С. 48-52.
66. Знаменський Г.Л. Введение, гл. I Общая характеристика проблемы государственной поддержки бизнеса // *Правовые основы государственной поддержки бизнеса: монография / отв.ред. Г.Л. Знаменский ; НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: Юго-Восток, 2011. – С. 5-36.*
67. Разработан законопроект, устанавливающий порядок реализации конкретных проектов в различных социально-экономических сферах путем объединения государственных и частных ресурсов и компетенций // [Electronic resource] – Way of access <http://www.consultant.ru/law/hotdocs/19294.html>.
68. Закон України від 01.07.2010 р. "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2010, N 40, ст.527.
69. Порядок проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної, комунальної власності та об'єктів, які належать Автономній Республіці Крим, затв. постановою КМУ від 11 квітня 2011 р. N 384 "Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства" // *Офіційний вісник України* від 22.04.2011 – 2011 р., № 28, стор. 74, стаття 1168.
70. Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності, затвердженої постановою КМУ від 2 лютого 2011 р. № 389 // *Офіційний вісник України*, 2011 р., № 28, стор. 94, стаття 1173.

О. Винник, д-р юрид. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПУБЛИЧНО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО: ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Статья посвящена правовым аспектам взаимодействия публично-частного партнерства с институтами гражданского общества и проблемами совершенствования правового регулирования отношений подобного партнерства.

Ключевые слова: публично-частное партнерство; гражданское общество; сотрудничество; совершенствование правового регулирования.

O. Vinnyk, Doctor of Law, Professor
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP: THE LEGAL ASPECTS OF THE INTERACTION

The article is devoted to the legal aspects of the interaction of public-private partnerships with civil society and the problems of improving the legal regulation of such partnership.

Keywords: public-private partnerships, civil society, cooperation, improvement of legal regulation.

УДК 347.732

В. Рєзнікова, д-р юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИДИ ПОСЕРЕДНИЦЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН

Статтю присвячено висвітленню теоретичних проблем регулювання посередницьких правовідносин в Україні. Розглянуто посередницькі правовідносини у вузькому та широкому розумінні, визначено поняття посередницького правовідношення, розкрито характерні особливості посередницьких правовідносин, їх види.

Ключові слова: правовідносини, посередницькі правовідносини, посередник, повноваження посередника, внутрішнє посередницьке правовідношення, зовнішнє посередницьке правовідношення, посередницьке договірне правовідношення.

Посередницькі правовідносини посідають досить суттєве та важливе місце в системі господарських правовідносин. Відносяться вони при цьому до сфери майнових правовідносин із оплатного надання суб'єктами підприємницької діяльності посередницьких послуг. Значення правового регулювання господарсько-правових відносин, спрямованих на надання допомоги (послуги) одним суб'єктом господарювання щодо вчинення юридичних та/або фактичних дій в інтересах та за рахунок іншого суб'єкта, суттєво збільшується в умовах радикального реформування сфери господарювання, де значної ваги набуває підприємницька діяльність посередників.

З'ясуванню сутності, змісту та особливостей правовідносин присвячено праці окремих науковців, таких як: С. Алексєєв, В. Бабаєв, Д. Єрмоленко, О. Йосифе, В. Корельський, В. Перевалов, В. Протасов, М. Марченко, П. Рабінович, М. Хавронюк, М. Шаргородський та ін. Проте дослідження цих питань ще не дістало належного теоретико-правового опрацювання, про що свідчить їх неоднозначне трактування науковцями. Як у правовій науці, так і в законодавстві, відсутнє точне й аксіоматичне визначення правовідношення (як загальноправової категорії), а тим більше посередницького правовідношення (як спеціальноправової категорії).

Метою цієї публікації є, відповідно, дослідження посередницьких правовідносин, виявлення їхніх характерних особливостей та правової природи, визначення поняття, а також класифікація посередницьких правовідносин у сфері господарювання України.

У *широкому розумінні* посередницьке правовідношення – це правовідношення, за якого одна сторона (посередник) вчиняє від власного імені дії в інтересах іншої сторони (замовника) з метою створення для останнього бажаних юридичних та/або фактичних наслідків. У *більш вузькому розумінні* – це правовідношення, за якого одна особа, будучи суб'єктом господарювання (посередник), самостійно, систематично й на оплатній основі у межах повноважень (прав і обов'язків), визначених посередницьким договором, діє (вчиняє юридичні та/або фактичні дії) у сфері господарювання в інтересах іншої особи – учасника господарських

відносин (замовника), за її рахунок, хоч і від власного імені, виявляючи сприяння (юридичне та/або фактичне) такій особі (замовнику) щодо встановлення господарських зв'язків із третіми особами.

Посередництво, у зв'язку з цим, належить розглядати не як одиначне правовідношення, а як систему правовідносин, яка передбачає включення до цієї системи господарських відносин, що складаються між замовником та посередником на підставі укладеного між ними посередницького договору – *"внутрішні відносини"*, а також відносин між посередником та третіми особами, що виникають при наданні посередником замовникові відповідної посередницької послуги, виконанні посередницького договору – *"зовнішні відносини"*. Виникає особлива система відносин, що поєднує дві самостійні, але генетично пов'язані одна з одною групи відносин, найважливішими з яких є відносини "внутрішні", оскільки саме в них виявляється специфіка посередництва. Втім тісний зв'язок внутрішніх і зовнішніх відносин, об'єднаних фігурою посередника, спільність їх кінцевої мети дозволяє розглядати ці правовідносини як структурні елементи єдиного правовідношення посередництва.

Така система відносин не є лише ідеальною формою відносин посередництва, а отже, – потрібні цілком визначені змістовні юридичні форми. Такою юридичною формою для внутрішніх відносин посередництва є договір про надання посередницьких послуг, в якому закріплюються відповідні повноваження посередника (діяти від власного імені, але в інтересах та за рахунок замовника). В повноваженнях посередника закріплюються зміст і межі його дій (юридичних та/або фактичних), які він може вчиняти в інтересах та за рахунок замовника.

Погляди вчених на *правову природу повноваження* різняться: повноваження тлумачать як юридичний факт або прояв правоздатності, як суб'єктивне немайнове право або обов'язок. Однак, не зважаючи на досить широкий діапазон точок зору на природу повноваження, його правове значення полягає в наділенні однієї особи можливістю вчиняти юридично значимі дії в інтересах та за рахунок іншої особи (хоч і від власного імені, на відміну від представництва).

